

УДК 38(477.82)"1923/1940"(092)Я.Гоффман:930.2
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2024.05.1157>

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ЕТНОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЯКУБА ГОФФМАНА НА ВОЛИНІ (1923—1940 рр.)

Валентина ЯРЕМЧУК

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3445-3027>

молодша наукова співробітниця,
Інститут народознавства НАН України,
відділ етнології сучасності,
проспект Свободи 15, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: v_viktorivna@ukr.net

Проаналізовано й уведено до наукового обігу джерела, що сприятимуть вивченню етнографічних досліджень Якуба Гоффмана на Волині міжвоєнного періоду. Джерельна база із цього питання репрезентована друкованими та рукописними матеріалами з фондів державних архівів м. Рівного, м. Луцька та книгосховища Рівненської обласної бібліотеки.

Новизна публікації полягає в тому, що вперше систематизовано джерельну базу, яка стосується діяльності Я. Гоффмана на теренах історико-етнографічної Волині.

Об'єктом дослідження є дотичні до діяльності вченого джерельні матеріали, а предметом — їхня етнографічна складова.

Мета статті — висвітлити джерелознавчий аспект наукової діяльності Я. Гоффмана. Завданням є проаналізувати архівні документи і матеріали, публікації періодичних видань, наукові праці Я. Гоффмана та епістолярну спадщину вченого. Методологічною основою статті є методи архівознавчого дослідження: з універсальних — наукового аналізу і синтезу, із загальнонаукових — історичний та логічний. Методи систематизації, класифікації, критики та ідентифікації дали можливість згуртувати джерельні матеріали відповідно до основних видів наукової діяльності вченого. Аналіз джерел з означеної проблеми засвідчує, що більшість із них відзначається значною інформативною насиченістю, достовірністю і різноманітністю культурологічного спрямування. Загалом це дає змогу достатньою мірою простежити особливості етнографічних досліджень вченого на Волині та можливість використання їх результатів у подальшій науковій діяльності.

Ключові слова: Якуб Гоффман, Волинь, Друга Річ Посполита, міжвоєнний період, етнографічні дослідження, джерела, архів.

Valentyna YAREMCHUK

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3445-3027>

Junior researcher,

The Ethnology Institute

of the National Academy of Sciences of Ukraine,

Department of Modern Ethnology,

15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine,

e-mail: v_viktorivna@ukr.net

SOURCE BASE FOR THE STUDY OF ETNOGRAPHIC RESEARCH OF YAKUB HOFFMAN'S IN VOLYN (1923—1940)

Introduction. The article analyzes and introduces sources that will contribute to the study of the ethnographic research of Yakub Hoffman in Volyn in the interwar period. The source base on this issue is represented by printed and handwritten materials from the state archives of Rivne (SARR. F. 160 «Jakub Hoffman professor, historian, ambassador to the Diet», F. 184 «Board of the Volyn District Union of Polish Teachers in Rivne, Volyn Voivodeship», F. 202 «Volyn regional committee for the preparation of a biographical dictionary in Rivne, Volyn Voivodeship»), Lutsk (SAVR. F. 46 «Volyn Voivodeship Administration, Lutsk, Volyn Voivodeship») and the book depository of the Rivne Regional Library.

The novelty of the publication is that, for the first time, the source base related to J. Hoffman's activities in the historical and ethnographic Volyn area has been systematized.

The object of research is the source materials related to the activity of the scientist, and *the subject* is their ethnographic component.

The purpose of the article is to highlight the source science aspect of Y. Hoffmann's scientific activity. *The task* is to analyze archival documents and materials, publications of periodicals, scientific works of J. Hoffman and the epistolary legacy of the scientist.

The methodological basis of the article is the methods of archival research: from the universal — scientific analysis and synthesis, from the general scientific — historical and logical. The methods of systematization, classification, criticism and identification made it possible to unite source materials according to the main types of scientific activity of the scientist.

Results. The analysis of the sources on the specified problem proves that most of them are characterized by significant informative saturation, reliability and diversity of the cultural direction. In general, this makes it possible to sufficiently trace the features of the scientist's ethnographic research in Volyn and the possibility of using their results in further scientific activity.

Keywords: Yakub Hoffman, Volyn, Second Polish-Lithuanian Commonwealth, interwar period, ethnographic studies, sources, archive.

Вступ. До когорти особливо активних діячів в історії Волинського краю належить Якуб Гоффман (1896—1964) — учений, знаний як польський політичний діяч, що цікавився традиційною народною культурою українців. Крім громадсько-політичних студій, дослідницький доробок Я. Гоффмана містить і багату народознавчу спадщину, що є проєкцією наукових пошуків ученого в царині етнографії.

Постановка наукової проблеми та актуальність обраної теми. Звернення до етнографічних досліджень Я. Гоффмана детерміноване потребою з'ясувати значення й обшир внеску науковця в розвиток етнографічної науки. Опрацювання архівних матеріалів, виокремлення з них народознавчої складової сприяє заповненню цієї лакуни і належному висвітленню постаті Я. Гоффмана як ученого-етнографа.

Посилює актуальність осмислення проблематики етнографічних досліджень Я. Гоффмана введення до наукового обігу нових історичних фактів, відкриття широкого пласту джерел, що становить репрезентативну базу для створення цілісної та різноаспектної наукової розвідки.

Мета роботи полягає в комплексному опрацюванні архівних матеріалів стосовно виокремлення напрацьованих вченого народознавчого характеру як джерельної бази для подальших наукових досліджень етнографічної діяльності вченого.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розглянуті наукові праці з досліджуваного питання дали змогу встановити факт відсутності робіт, у яких би висвітлювалася визначена проблема. Виняток становить лише наявність в історіографії відомостей про об'єм архівних матеріалів у фонді 160 Державного архіву Рівненської області, що корелює з іменем Я. Гоффмана, зокрема у статтях таких дослідників, як Наталія Кінд-Войтюк, Володимир Виткалов і Валентина Добровичинська.

Н. Кінд-Войтюк подала опис іменного фонду вченого [1]; В. Виткалов відзначив як перевагу рівненського архіву наявність у ньому особового фонду знаної в краї особи — Якуба Гоффмана [2]; В. Добровичинська торкнулася окремих питань щодо корпусів документів, які містить фонд 160 [3]. Водночас жодна із зазначених робіт не має спеціального етнотематичного джерелознавчого характеру, вони лише

побіжно зачіпають характеристики тих чи інших архівних документів, що залучалися до розкриття порушених авторами тем.

Методологічною основою статті є методи архівознавчого дослідження: з універсальних — наукового аналізу і синтезу, із загальнонаукових — історичний та логічний.

Основна частина. Виконання цієї наукової розвідки передбачало опрацювання джерельної бази, яку складають різноманітні за походженням, змістом і характером неопубліковані й опубліковані матеріали з архівів Рівного та Луцька, представлені декількома групами: 1) неопубліковані архівні документи і матеріали; 2) матеріали періодичних видань; 3) наукові праці Я. Гоффмана; 4) епістолярна спадщина вченого.

У ході роботи ми проаналізували і систематизували матеріали зі спадщини вченого за наступними тематичними критеріями, які мають першочергове або допоміжне значення у контексті теми нашого дослідження: 1) становлення Я. Гоффмана як народознавця; 2) діяльність на археологічній ниві; 3) громадсько-політична і педагогічна діяльність; 4) краєзнавчі дослідження; 5) музейна справа; 6) колекція волинських писанок; 7) анкетування; 8) Волинське товариство приятелів науки; 9) «Rocznik Wołyński»; 10) «Bibliografia Wołynia»; 11) «Polski słownik biograficzny».

У ДАРО опрацьовано ф. 160, особистий фонд — «Якуб Гоффман професор, історик, посол в сейм»; ф. 184 «Правління Волинської окружної спілки вчителів Польщі у м. Рівне Волинського воєводства»; ф. 202 «Волинський регіональний комітет з підготовки біографічного словника в м. Рівне Волинського воєводства». У ДАВО опрацьовано ф. 46 «Волинське воєводське управління, м. Луцьк Волинського воєводства».

З опрацьованих справ вибрано наступні документи, присутні для висвітлення окремих аспектів, прямо чи дотично стосовних становлення та діяльності Я. Гоффмана як етнографа:

- з'ясувати суспільно-історичне й інтелектуальне підґрунтя, а також життєві орієнтири Я. Гоффмана, що вплинули на його становлення як етнографа, допоможуть: біографія [4, арк. 1—9], картка звільнення поручника [5, арк. 25], спогади періоду перебування в армії [6, арк. 154—156, 161—162, 194—

198], редакція сатиричного бюлетеня [7, арк. 1—4], свідоцтво про належність до м. Ясла [8, арк. 17];

- для узагальнення інформації про діяльність Я. Гоффмана на археологічній ниві необхідні: перелік обстежених ученим поселень та віднайдених знахідок [9, арк. 5—7], листування вченого з президентою Держреставраторів доісторичних пам'яток [10, арк. 1, 2, 9, 18, 39, 40—44, 46, 57, 64, 67, 75, 87, 91, 92]; звіт Я. Гоффмана про розкопки, проведені на полях «Замчиська» Горохівського повіту (тепер Луцького району Волинської області) [11, арк. 1—4], укладена вченим бібліографія з археології Волині — понад 700 позицій [11, арк. 10—768];

- висвітленню громадсько-політичної та педагогічної діяльності, що вплинуло і на наукові пошуки в царині етнографії, сприятимуть: завдання польського вчителя на Волині [12, арк. 14—15], проект положення про депутатську просвітницьку групу депутатів і сенаторів [13, арк. 4], проект закону про професійні відносини вчителів у школах, наукових і освітніх установах (поданий депутатом Я. Гоффманом) [14, арк. 1—5], проект статуту Волинського наукового інституту при Кременецькому ліцеї [15, арк. 1—2], листування вченого з Комітетом дворянської шляхти у Східній Польщі [15, арк. 13—14], резолюція Союзу польської політичної думки про шкільні справи на Волині від 3 жовтня 1936 р. [16, арк. 5—6], список членів союзу польської політичної думки на Волині (Я. Гоффман зазначений як депутат від Ровенського повіту) [16, арк. 7], ідеологічна декларація Спілки польської політичної думки на Волині від 16 травня 1936 р. [16, арк. 10], листування з Волинським товариством огляду та охорони пам'яток минулого щодо організації лекції професора Я. Гоффмана на тему: «Польсько-українські відносини в добу повстань» від 7 квітня 1932 р. [17, арк. 118—119], комунікат із діяльності краєзнавчого товариства за березень 1932 р. щодо читання вченим вказаної лекції [18, арк. 1—3], звіти та протоколи щодо діяльності Управи повітового відділу Спілки польських учителів [19, арк. 45, 90, 286, 346];

- охарактеризувати внесок вченого в розвиток історичного краєзнавства на теренах історико-етнографічної Волині допоможуть: проект для Кременецького ліцею, провідні ідеї завдання «вогнища» [20, арк. 15—17], перелік предметів, які викладав Я. Гоффман («Про найважливішу народну куль-

туру», «Про краєвид Польщі», «Волинь в історії Польщі», «Про те, як заповнити опитування», «Праця особистості для науки») [21, арк. 1], «Рукопись Гоффмана по истории г. Ровно» [22, арк. 1—50]; «Историческая справка о Волини» [23, арк. 1—66], листування вченого з Волинським воєводським управлінням Рівненського повітового старости щодо визнання території кладовища с. Городка історичним місцем [24];

- для виокремлення й аналізу відомостей про звичаї і традиції українців із запроєктованих Я. Гоффманом анкет, відповідей респондентів на ці анкети та інших етнографічних матеріалів необхідні: анкети про скотарство [25, арк. 1—1зв], випікання короваю [25, арк. 2—2зв, 3—3зв, 8—8зв], пам'ятки природи [25, арк. 14—14зв] та полювання на Волині [25, арк. 16—16зв], лист Назара Димнича від 8 лютого 1933 р. щодо обрядового змісту хліба у Горохові [25, арк. 12]; відповіді на анкету про обрядові хлібні вироби (надіслані Н. Димничем із Горохова) [26, арк. 1—2]; анкета зі збору географічних назв і відповіді на неї [27, арк. 10], анкета про астрономічні знання народу [27, арк. 16—16зв]; анкета про виготовлення писанок [28, арк. 362—363]; відповіді на анкети про пам'ятки природи та пам'ятки спадщини Волинського воєводства [17, арк. 12, 15, 26, 29, 32], анкета про купальські обряди [17, арк. 55—56], відповідь на анкету про мисливство [17, арк. 86]; матеріали про випікання хлібних виробів [29, арк. 1—23];

- проаналізувати функціонування Волинського товариства приятелів науки, як осередка проявів етнографічних досліджень Я. Гоффмана, допоможуть: лист редакції «Польської науки» від 9 січня 1935 р. щодо бажання включити до ХХ-го тому відомості про заснування ВТПН [30, арк. 3], лист ВТПН до вченого від 8 березня 1935 р. щодо організації комісії з гуманітарних наук та ін. [30, арк. 19]; звіт про діяльність гуманітарної комісії за 1935—1937 рр. [9, арк. 1—4]; перелік закріплених за Я. Гоффманом тем лекцій [31, арк. 1—3]; інформаційні листи щодо проведення роботи з видруку Волинської метрики [32, арк. 1—4]; проект постанови музейно-бібліотечної комісії зі вченим у її складі [33, арк. 4], протокол засідання ради наукової ВТПН від 23 лютого 1935 р. [33, арк. 12], статут ВТПН [33, арк. 14]; лист Волинського товариства огляду та охорони пам'яток ми-

нулого до Я. Гоффмана від 22 березня 1932 р. щодо засідання музейної комісії [17, арк. 116];

- для з'ясування фактографічної вартості краєзнавчого часопису «Rocznik Wołyński» для української етнології стануть у нагоді: виписки з публіцистичних видань («Ранковий експрес», «Кур'єр Варшавський», «газета Варшавська») [34, арк. 1—8]; список установ та осіб, яким надіслано часопис т. II (106 позицій та 29 — за межами Республіки Польща) [17, арк. 42—44]; перелік установ і осіб Республіки Польща та за її межами, яким планувалося надіслати примірники часопису т. III. (30 позицій) [35, арк. 3—4]; списки підписників часопису [36];

- розкриттю наукової значущості «Bibliografii Wołynia» для сучасної історіографії послужать: список видань (142 позиції) [37, арк. 4—8], листування з Н. Ляковською [37, арк. 1—3]; протокол про створення бібліографії Волині [38, арк. 1—5];

- встановити характер наукової співпраці Я. Гоффмана з польськими науковцями щодо підготовки «Polskiego słownika biograficznego» на матеріалах листування допоможуть: протокол засідання про організацію Волинської комісії Польського біографічного словника від 13 лютого 1932 року, м. Луцьк [39, арк. 1—1зв.], тимчасове положення Волинської обласної комісії ПСБ [39, арк. 8—8зв.], програма-статут ПСБ [39, арк. 10—13]; листування Я. Гоффмана з редакцією ПСБ [40, арк. 12—14]; протокол засідання про організацію ВКПСБ м. Луцьк від 13 лютого 1932 р. [41, арк. 6], Протокол першого засідання Президії ВКПСБ м. Луцьк від 20 лютого 1932 р. [41, арк. 12], протокол другого засідання Президії ВКПСБ м. Луцьк від 23 квітня 1932 р. [41, арк. 26], Протокол третього засідання Президії ВКПСБ м. Луцьк від 3 жовтня 1932 р. [41, арк. 24—25]; листування Я. Гоффмана з редакцією ПСБ [42, арк. 15, 17—18, 29, 73, 101, 110, 114, 117, 120, 123, 132, 134], Протокол засідання редакції ПСБ від 25 жовтня 1931 р. [42, арк. 19—22].

Окремо належить висвітлити групу щодо епістолярної спадщини вченого — «Письма, адресованные Гоффману Якубу и его ответы» [43—46], яка представлена листуванням Якуба Гоффмана з такими представниками польської інтелігенції, як Роман Якимович і Стефан Чарноцький, та з науковими установами, осередками і видавництвами: Національним археологічним музеєм Варшави, видав-

ництвом «Альбому польських легіонів» військово-наукового видавничого інституту Міністерства військових справ, соціально-економічним тижневиком «Відлуння Волині», Повітовою радою позапартійного блоку співпраці з владою в Рівному, Волинською спілкою сільської молоді, Волинським товариством екскурсій та догляду за пам'ятками минулого, Спілкою польських учителів, Кременецьким ліцеєм, Польською академією мистецтв.

Допоміжний характер щодо тематики нашого дослідження мають такі праці вченого, як «Рукопись Гоффмана по генеалогии Острожских князей» [47], «Материалы к сборнику о генеалогии польских дворянских родов. (Генеалогия рода Вишневецких)» [48], «Материалы к хронике польских дворянских родов на Волини» [49—50].

Загалом за результатами аналізу матеріалів народознавчого характеру з архівних джерел можна стверджувати, що працюючи на громадсько-політичній і культурно-освітній ниві, Я. Гоффман водночас був і провідним організатором етнографічних досліджень на історико-етнографічній Волині.

Окрім архівних неопублікованих джерел належить докладно розглянути публікації вченого з відповідної тематики.

Щодо з'ясування значущості «Rocznika Wołyńskiego» [51—57] — Волинської енциклопедії, представлені у вісьмох томах, що є вартісним виданням і окрасою полиць книгосховища Рівненської обласної бібліотеки, то опрацювання матеріалів цього видання варто здійснювати за трьома умовно виділеними інформаційними блоками:

1. Праці Я. Гоффмана, опубліковані в часописі: «Wołyń w walce 1831 r.» [58], «Walki o redukę Piłsudskiego: fragment z dziejów 2-go plutonu 4-tej kompanji VI-go baonu Pierwszej Brygady Józefa Piłsudskiego» [59], «Akta kościoła farnego ostrojskiego od 1622 r.» [60], «Księga wizyt generalnych szkoły oo. Pijarów w Dąbrowicy z lat 1782—1804» [61], «Księga wizyt kościoła parafjalnego w Płycy powiatu dubieńskiego. Rocznik Wołyński» [62].

2. Статті інших вчених етнографічного характеру: Bobkowski A. «Rozkład rodziny włościańskiej na Wołyniu, a zwyczaj spadekowe» [63]; Dymnycz N. «Obrzędy i wierzenia ludowe w czasie świąt Bożego Narodzenia» [64], «Obrzędy i wierzenia w okresie świąt Wielkiej Nocy» [65], «Święto "Iwana Kupajla"»

na Wołyniu» [66]; Filipowicz K. «Pieczywo weselne w powiecie lubomelskim» [67]; Dworakowski St. «Obrzędy weselne w Niemowiczach» [68].

3. Праці з «Bibliografii Wołynia» [69—73], що віднесені до підзаголовку «Etnografja» (т. 2, № 85—105; т. 3, № 345—347; т. 4, № 509—510; т. 5—6, № 656—663; т. 8, № 1176—1188).

4. Праці вченого, внесені до бібліографії Волині, у тому числі його рецензії: «Województwo Wołyńskie» [74], «Łuck i jego zabytki» [75], «Domanski Bogdan. Powiat lubomelski» [76], «Romanowski Tadeusz. Kowel i powiat kowelski» [77], «Monografia powiatu Łuckiego» [78], «Ubiory ludowe na Wołyniu» [79], «Praca naukowa na Wołyniu» [80].

Варто згадати і про статті вченого про цей часопис, опубліковані в інших виданнях, зокрема «Coś nie coś o Roczniku Wołyńskim» [81]. Також у звіті діяльності управи Волинської округи Спілки польських учителів за 1932 рік зазначено наступне: «Мету часопису редакція вбачала у тому, щоб розширити знання вчителів про край, де вони працюють» [82, s. 12].

Визначити джерельну цінність колекції волинських писанок, зібраних ученим, допоможе наявність його статті «Pisanki wołyńskie» [83], у якій автор, помітивши, що звичай писати яйця швидко зникає, виділив розділи: 1) яйце в народних віруваннях; 2) техніка письма; 3) приготування фарб; 4) легенди про писанки; 5) декоративні матеріали; 6) елементи декору писанок. Свої аргументи він проілюстрував фотографіями 117 писанок, розташованих на 10 дошках.

До зазначеної тематичної групи відноситься і стаття «Sztuka Ludowa na Wołyniu» [84], опублікована у тижневику «Wołyń. Tygodnik społeczny, polityczny i gospodarczy», в якій учений подав відомості про поширені різновиди народного мистецтва на території Волині.

Про місце Волині в біографічному словнику польської ініціативи маємо публікацію вченого «Wołyń w Polskim Słowniku Biograficznym» [85].

Доповнення стосовно теми депутатства Я. Гоффмана від Волинського регіону маємо у статті «Poseł J. Hoffman wśród legionistów we Włodzimierzu» [86], у якій згадується про солідарне ставлення вченого до волинських питань. Із цього приводу є цінним висвітлення вченим політичної історії Волині до поділів Речі Посполитої [87] та польської культури на «східних кресах» [88].

Відомості про один із проявів педагогічної діяльності Я. Гоффмана — проведення освітньо-сільськогосподарських курсів у місті Луцьку з метою представлення етнографічних та економічних цінностей Волині — можна почерпнути з доповіді про Волинський крайовий курс [89] і звіту про чотиритижневий суспільно-просвітницький курс [90].

Відтворити картину участі Я. Гоффмана в організації музейної справи на Волині допоможе опрацювання відповідних статей за двома тематичними напрямками: 1) щодо дискусійного музейного питання на Волині, розгортання якого було присутнім між Якубом Гоффманом [91—92] і Казимиром Пшемиським [93—94] на сторінках тогочасних видань; 2) про функціонування Музею господарства в місті Рівному, ініціатором заснування якого був учений [95—99]. Причетність Я. Гоффмана до вироблення науково-теоретичних основ діяльності музеїв відтворено в статті «Odpowiedź na ankietę w sprawie potrzeb i najbliższych zadań muzealnictwa regionalnego» [91].

Заслуговує на увагу праця вченого «Przewodnik po Wołyniu» [100] — короткий путівник із маршрутами сполучення (залізницею, автомобілем, автобусом), де окремо зазначені водні шляхи, а деякі міста описані з погляду на пам'ятки, статистику і туристичні умови. В іншій публікації вчений пише про низку відомостей, які виявилися недостовірними, наприклад, про міста Рівненського повіту, і про друге видання путівника без фактичних помилок [101]. Також наявна рецензія на «Путівник» Збігнева Ревського [102] і лист-відповідь до редакції Якуба Гоффмана [103].

Захоплення вченого Волинським краєм відобразилось і в його дослідженнях Рівного — культурного центру, в якому він проживав. Вони поміщені у статті під назвою «Rzut oka na dzieje miasta Równego», опублікованій на шпальтах «Wiadomości Wołyńskich» [104].

Серед доробку вченого привертають увагу публікації за назвою «Listy syberyjskie» [105], — це листи героїв повстання 1863 р., що закінчилося поразкою, яка вивела їх на шлях у морозний Сибір. Багато хто з них так і не повернувся, але залишив по собі «пам'ятні пам'ятки» у вигляді листів, написаних своїм близьким. Гоффман опублікував два таких листи, переконуючи читача в тому, що необхідно це робити, «щоб те, що є надбанням Нації, було відоме всім», і закликаючи до надсилання таких матеріалів до редакції.

Учений неодноразово звертався до зазначеної тематики: сюди відносяться і його статті «Powstanie 1863 i 1864 roku na Wołyniu» [106] та «Zamiast artykułu o bojach 1863 na Wołyniu» [107], — в останній він обумовив і роль волинян у цих історичних подіях.

Цікавим видається наявність у доробку Я. Гоффмана публікацій-рецензій на певні праці, що репрезентує його як фахівця у багатьох галузях науки. Зокрема у газеті «Złoc» міститься стаття «Ruch Wydawniczy» [108], де він проаналізував ілюстрований туристичний путівник під назвою «Ostróg», вказавши посторінково на деякі неточності. Стаття була призначена вчителям і студентам для виконання міністерської програми і включала тематичні блоки «Князі с. Острог на службі Батьківщини» й «Острог над Горинню». Наступна у списку — стаття «Osady Wojskowe» [109], у якій автор приділив увагу книзі Болеслава Подгорського «Osady wojskowe w rajonie Szubkowa na Wołyniu i pobliska ludność cywilna», давши позитивну оцінку — «я радю, що знову вийшла книжка про нашу Волинь». Також варто згадати про статтю «Niесo o Wołyniu w jednym z podręczników szkolnych», де міститься відгук ученого на шкільний підручник Костянтина Бзовського «Географія для 5 класу поточної школи»: Я. Гоффмана зацікавив розділ «Волинь і Поділля», на його думку, «написаний надзвичайно неохайно» [110]. Завершує перелік «Złota księga pamiętnikarstwa wołyńskiego» — відгук ученого на книгу спогадів про Волинь волинянина Вацлава Ласоцького «Wspomnienia z mojego życia. Tom pierwszy: Na wsi» [111].

Висновки. Отже, опрацювання архівних матеріалів засвідчує активну наукову діяльність Я. Гоффмана в галузі етнографії. Не менш важливим джерелом для вивчення напрямків етнографічних досліджень ученого на Волині є його науковий доробок.

Введення в науковий обіг мало ще відомих дослідникам етнографічних джерел з народознавчої спадщини Я. Гоффмана сприятиме посвідченню його статі як етнолога. Водночас можна стверджувати, що визначення внеску польського вченого в розвиток української етнології та осмислення значення результатів його етнографічної діяльності на теренах історико-етнографічної Волині для сучасного народознавства в Україні та за кордоном заслуговує на високо поціноване сучасниками місце в історії України.

1. Кінд-Войтюк Н. Джерела з вивчення історії і охорони пам'яток на Волині у 1920-х—1930-х роках. *Краєзнавство*. Київ, 2019. № 4. С. 134—142. URL: 15-Kind.pdf (дата звернення 06.03.2024).
2. Виткалов В. Культурно-мистецька практика Волинського краю в архівних документах та матеріалах: ретроспективний аналіз. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія*. Маріуполь, 2011. Вип. 1. С. 26—33. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kulturno-hudozhestvennaya-praktika-volynskogo-kрая-v-arhivnyh-dokumentah-i-materialah-retrospektivnyy-analiz-1/viewer> (дата звернення 06.03.2024).
3. Добровичська В. Періодичні видання волинського воеводства у міжвоєнний період (1921—1939). *Науковий вісник ВДУ імені Лесі Українки: Серія: Історичні науки*. Луцьк, 2000. № 3. С. 86—89.
4. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 1. Автобіографія Гоффмана Якуба. 20 листопада 1928 г. — 5 листопада 1935 г. 9 арк.
5. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 2. Копія учетної картки поручика Гоффмана Якуба. 20 листопада 1921 г. — 30 листопада 1926 г. 33 арк.
6. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 3. Воспоминание Гоффмана Якуба о периоде пребывания его в армии 1915—1916 гг. 198 арк.
7. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 5. Сатирический бюллетень «Скжиделко», виходящий под редакцией Гоффмана Якуба во время пребывания его в первом полку легионов. 4 арк.
8. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 33. Переписка с Попечительством Волинского Школьного Округа о назначении Гоффман Ядвиги на должность учительницы Государственной гимназии в г. Ровно и личные документы об образовании, справки и другое. 30 августа 1922 — 20 января 1939. 71 арк.
9. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 30. Отчет о деятельности Гуманитарной Комиссии за 1935—1937 годы. 1935 г.—1937 г. 13 арк.
10. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 77. Отчет делегата Государственного Археологического музея в Варшаве Гоффмана Якуба о проведенных раскопках в Забороле и в Новом Мыльске на Волини и переписка с музеем. 8 октября 1924 г. — 26 октября 1932 г. 98 арк.
11. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 79. Отчеты о произведенных раскопках в Гороховском повете и библиография по археологии Волинского воеводства. 16 сентября 1928 г. — 23 января 1929 г. 768 арк.
12. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 15. Стенографические записи выступлений Гоффмана Якуба в сейме в 1937—1938 годах. 16 февраля 1937 г. — 18 февраля 1938 г. 125 арк.
13. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 17. Устав дискуссионного клуба послов и сенаторов, проект устава парламентарной культурно-просветительной группы послов и сенаторов и протоколы общего собрания и заседаний пар-

- ламентарной группы. 14 ноября 1935 г. — 18 января 1938 г. 83 арк.
14. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 20. Проект закона о служебном положении учителей школ, состоящих на содержании союзов территориальных самоуправлений, представленный в Сейм послом Гоффманом Якубом. 16 марта 1936 г. — 16 марта 1936 г. 5 арк.
 15. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 69. Проект устава Волинского научного института при Кременецком лицее; переписка по организации научной секции комитета по делам шляхты загородовой в восточной Польше и по другим вопросам. 3 января 1938 г. — 21 декабря 1938 г. 82 арк.
 16. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 83. Устав общества «З'єдночење польскей мысли политычней на Волиню». 16 мая 1936 г. — 3 октября 1936 г. 10 арк.
 17. ДАРО. Ф. 184. Оп. 1. Спр. 3. Переписка с редакцией журнала «Иллюстрация школьна» и другими, по вопросам истории и краеведения Волини. 6 сентября 1928 г. — 30 марта 1938 г. 235 арк.
 18. ДАВО. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 1037 а. 1932 г. Отчет краеведческого товарищества за март м-ц 1932 г. 3 арк.
 19. ДАРО. Ф. 184. Оп. 1. Спр. 30. Протоколы собраний и конференций. Отчеты о деятельности первичных организаций. Письмо председателю совета министров о состоянии народного просвещения в восточных воеводствах. 3 декабря 1933 г. — 17 декабря 1934 г. 459 арк.
 20. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 26. Проект организации кружка по повышению культурного уровня деревни, программа занятий кружка. 10 января 1936 г. — 29 декабря 1937 г. 77 арк.
 21. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 27. Программа занятий общеобразовательного курса в г. Луцке. 1 арк.
 22. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 35. Рукопись Гоффмана по истории г. Ровно. 50 арк.
 23. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 41. Историческая справка о Волини. 66 арк.
 24. ДАВО. Ф. 46. Оп. 5. Спр. 664. 1932 г. Данные о археологических экспонатах выкопанных на бывшем православном кладбище в Грудку на Волини. 6 декабря 1933 — 3 декабря 1935. 18 арк.
 25. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 45. Анкеты о достопримечательностях природы и народных обычаях на Волини, собираемые для составления монографии Волинского воеводства и ответы на них. 8 февраля 1933 — 8 февраля 1933. 16 арк.
 26. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 47. Копии ответов на анкету об обрядных хлебных и булочных изделиях, присланные из Горохова Дымнич Н. 2 арк.
 27. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 46. Анкета по сбору географических названий на территории Волинского воеводства для составления монографии истории и ответы на них. 17 июня 1929 — 31 мая 1931. 42 арк.
 28. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 36. Черновики рукописей Гоффмана Якуба по истории местечка Олыки и другие. 1916—1937. 440 арк.
 29. ДАРО. Ф. 184. Оп. 1. Спр. 54. Переписка с членами союза по сбору сведений о народном творчестве и обрядах на Волини. 5 февраля 1938 г. — 24 марта 1938 г. 23 арк.
 30. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 24. Программа юридического курса, организованного главным управлением союза польских учителей и переписка об издании «Хроники польских родов Подолья, Волини и Украины» и по другим вопросам. 6 января 1934 г. — 29 декабря 1935 г. 76 арк.
 31. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 70. План лекций по истории Волини, Волинским обществом друзей науки. 3 арк.
 32. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 72. Переписка с Волинским «обществом друзей науки» и типографиями об издании Хроники польских дворянских родов Подолья, Волини и Украины. 14 декабря 1939 г. — 24 апреля 1939 г. 25 арк.
 33. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 75. Внутренний устав Музейно-Библиотечной комиссии «Волинского общества приятелей науки» и протокол заседания научного совета комиссии. 28 февраля 1935 г. — 4 июня 1935 г. 14 арк.
 34. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 29. Выписка из газет в отношении издания книги «Рочник Волинский» Волинским окружным управлением союза начальных школ. 30 июня 1930 г. — 30 июня 1931 г. 8 арк.
 35. ДАРО. Ф. 184. Оп. 1. Спр. 23. Списки учреждений в Польше и за границей подписчиков «Rocznika Wołyńskiego». 9 ноября 1933 г. — 19 августа 1934 г. 4 арк.
 36. ДАРО. Ф. 184. Оп. 1. Спр. 56. Списки учителей, членов союза, подписчиков «Рочника Волинского». 19 февраля 1938 г. — 4 сентября 1938 г. 7 арк.
 37. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 48. Список зарубежных печатных изданий, необходимых для использования при составлении библиографии о Волини. 31 октября 1938 г. — 13 ноября 1938. 8 арк.
 38. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 74. Протокол заседания Гуманитарной комиссии Волинского научного института о составлении библиографии Волини. 5 арк.
 39. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 66. Протокол заседания по организации Волинского комитета польского биографического словаря. 13 февраля 1932. 13 арк.
 40. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 67. Устав Волинского Местного Комитета Польского Биографического словаря и переписка с редакцией о списке лиц, биографии которых будут помещены в словаре. 7 сентября 1934 — 13 декабря 1934. 34 арк.
 41. ДАРО. Ф. 202. Оп. 1. Спр. 1. Копии протоколов заседаний совета Польского биографического словаря, президиума Волинского комитета и др. 24 октября 1931 г. — 3 октября 1932 г. 26 арк.
 42. ДАРО. Ф. 202. Оп. 1. Спр. 2. Переписка с редакцией словаря и частными лицами о сборе исторических материалов о Волини для биографического словаря. 17 апреля 1931 г. — 26 октября 1934 г. 134 арк.

43. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 6. Письма, адресованные Гофману Якубу и его ответы. 30 января 1933 г. — 31 июля 1933 г. 84 арк.
44. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 10. Письма, адресованные Гофману Якубу и ответы на них. 29 января 1932 г. — 23 августа 1932 г. 81 арк.
45. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 11. Письма, адресованные Гофману Якубу и ответы на них. 22 апреля 1925 г. — 9 февраля 1939 г. 172 арк.
46. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 71. Переписка с попечителем Кременецкого Лицея, с библиотекой Польской Академии Художеств и с Вольнским «обществом друзей науки» о проведении заседаний по изданию работы Я. Фиялка «О началах епископств Владимирского и Хелмского» и проведение работ по сбору материалов по библиографии Вольни. 6 февраля 1938 — 7 августа 1939. 95 арк.
47. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 34. Рукопись Гофмана по генеалогии Острожских князей. 319 арк.
48. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 38. Материалы к сборнику о генеалогии польских дворянских родов. (Генеалогия рода Вишневецких). 42 арк.
49. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 39. Материалы к хронике польских дворянских родов на Вольни. 117 арк.
50. ДАРО. Ф. 160. Оп. 1. Спр. 40. Материалы к хронике польских дворянских родов на Вольни. 349 арк.
51. *Rocznik Wołyński*. Równe: Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1930. Т. 1. 160 s.
52. *Rocznik Wołyński*. Równe. 1931. Т. 2. 582 s.
53. *Rocznik Wołyński*. Równe. 1934. Т. 3. 658 s.
54. *Rocznik Wołyński*. Równe. 1935. Т. 4. 343 s.
55. *Rocznik Wołyński*. Równe. 1937. Т. 5—6. 532 s.
56. *Rocznik Wołyński*. Równe. 1938. Т. 7. 444 s.
57. *Rocznik Wołyński*. Równe. 1939. Т. 8. 493 s.
58. Hoffman J. Wołyń w walce 1831 r. Jakób Hoffman. *Rocznik Wołyński*. Równe, 1931. Т. 2. S. 149—192.
59. Hoffman J. Walki o redutę Piłsudskiego: fragment z dziejów 2-go plutonu 4-tej kompanji VI-go baonu Pierwszej Brygady Józefa Piłsudskiego. Jakób Hoffman. *Rocznik Wołyński*. Równe, 1931. Т. 2. S. 321—370.
60. Hoffman J. Akta kościoła farnego ostrońskiego od 1622 r. *Rocznik Wołyński*. Równe, 1933. Т. 3. S. 192—214.
61. Hoffman J. Księga wizyt generalnych szkoły oo. Pijarów w Dąbrowicy z lat 1782—1804. *Rocznik Wołyński*. Równe, 1933. Т. 3. S. 261—296.
62. Hoffman J. Księga wizyt kościoła parafjalnego w Ptyczy powiatu dubieńskiego. *Rocznik Wołyński*. Równe, 1935. Т. 4. S. 157—176.
63. Bobkowski A. Rozkład rodziny włościańskiej na Wołyniu, a zwyczaj spadkowe. *Rocznik Wołyński*. Równe, 1930. Т. 1. S. 126—137.
64. Dymnycz N. Obrzędy i wierzenia ludowe w czasie świąt Bożego Narodzenia. *Rocznik Wołyński*. Równe, 1930. Т. 1. S. 94—106.
65. Dymnycz N. Obrzędy i wierzenia w okresie świąt Wielkiej Nocy. *Rocznik Wołyński*. Równe, 1931. Т. 2. S. 456—460.
66. Dymnycz N. Święto «Iwana Kupajła» na Wołyniu. *Rocznik Wołyński*. Równe, 1934. Т. 3. S. 435—442.
67. Filipowicz K. Pieczywo weselne w powiecie lubomelskim. *Rocznik Wołyński*. Równe, 1938. Т. 7. S. 311—332.
68. Dworakowski St. Obrzędy weselne w Niemowiczach. *Rocznik Wołyński*. Równe, 1939. Т. 8. S. 280—303.
69. Hoffman J. Bibliografia Wołynia. *Rocznik Wołyński*. Równe, 1931. Т. 2. S. 494—555. № 1—249.
70. Hoffman J. Bibliografia Wołynia. *Rocznik Wołyński*. Równe, 1934. Т. 3. S. 551—640. № 250—447.
71. Hoffman J. Bibliografia Wołynia. *Rocznik Wołyński*. Równe, 1935. Т. 4. S. 257—336. № 448—568.
72. Hoffman J. Bibliografia Wołynia. *Rocznik Wołyński*. Równe, 1937. Т. 5—6. S. 408—521. № 569—815.
73. Hoffman J. Bibliografia Wołynia. *Rocznik Wołyński*. Równe, 1939. Т. 8. S. 333—475. № 1016—1407.
74. Hoffman J. *Województwo Wołyńskie*. Warszawa, 1936. Kalendar Ziem Wschodnich.
75. Hoffman J. *Łuck i jego zabytki*. Równe, 1925. Kuratorium Okręgu Szkolnego Wołyńskiego. Bibl. Oświaty Powszechnej. Zesz. 1. Drukowane jako rękopis. S. 18.
76. Hoffman J. *Domanski Bogdan. Powiat lubomelski*. Szkic monograficzny. Luboml, 1936. Rocznik dziejów społecznych i gospodarczych. Lwów, 1937. Т. VI.
77. Hoffman J. *Romanowski Tadeusz. Kowel i powiat kowelski*. Krótki zarys historyczno-geograficzny. Kowel, 1936.
78. Hoffman J. *Monografia powiatu Łuckiego*. Łuck: B. w., 1933. 92 s.
79. Hoffman J. Ubiory ludowe na Wołyniu. *Korespondencyjny kurs teatralny*. Warszawa: Związki Teatrów Ludowych, 1930. № 8. S. 259—265.
80. Hoffman J. Praca naukowa na Wołyniu. *Nauka Polska*. Warszawa, 1932. Т. XVI. S. 71—74.
81. Hoffman J. Coś nie coś o Roczniku Wołyńskim. *Wołyń. Tygodnik społeczny, polityczny i gospodarczy*. Łuck, 1934. № 2 (54). S. 2—3; № 3 (55). S. 2—3.
82. Sprawozdanie z działalności zarządu Wołyńskiego okręgu związku nauczycielstwa polskiego za rok 1932. Równe, 1933.
83. Hoffman J. Pisanki wołyńskie. *Rocznik Wołyński*. Równe, 1930. Т. 1. S. 138—159.
84. Hoffman J. Sztuka Ludowa na Wołyniu. *Wołyń. Tygodnik społeczny, polityczny i gospodarczy*. Łuck, 1934. № 37 (89). S. 3.
85. Hoffman J. Wołyń w Polskim Słowniku Biograficznym. *Wołyń. Tygodnik społeczny, polityczny i gospodarczy*. Łuck, 1934. № 7 (59). S. 1.
86. Poseł J. Hoffman wśród legionistów we Włodzimierzu. *Wołyń. Tygodnik społeczny, polityczny i gospodarczy*. Łuck, 1938. № 15 (276). S. 2.
87. Hofman J. Dzieje polityczne Wołynia do rozbioru Rzeczypospolitej. *Echo Wołyńskie*. Równe, 1932. № 45. S. 2; № 46. S. 2; № 47. S. 2.
88. Hoffman J. Polska kultura na Kresach Wschodnich. *Wołyń. Tygodnik społeczny, polityczny i gospodarczy*. Łuck, 1933. № 44. S. 2.

89. Hoffman J. Sprawozdanie z Wołyńskiego Kursu Regionalnego zorganizowanego przez Komisję Wołyńską Zarządu Głównego ZPNSP, subwencjonowanego przez MWRiOP, Wołyński Komitet Regionalny, Wydziały Powiatowe Sejmiku w Kowlu i Krzemieńcu i Magistrat miasta Kowla. *Polska Oświata Pozaszkolna*. Warszawa. 1930. R. VII. № 1. S. 45—54.
90. Sprawozdanie z czterotygodniowego kursu społeczno-oświatowego w Łucku w 1929 r. *Polska Oświata Pozaszkolna*. Warszawa, 1929. R. VI. № 6. S. 308—318.
91. Hoffman J. Odpowiedź na ankietę w sprawie potrzeb i najbliższych zadań muzealnictwa regionalnego. *Ziemia*. Warszawa, 1930. R. XV. № 18. S. 311—312.
92. Hoffman J. W sprawie muzeów powiatowych. *Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Wołyńskiego*. Równe, 1930. № 1/63. S. 11—23.
93. Przemyski K. W odpowiedzi Panu J. Hoffmanowi. *Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Wołyńskiego*. Równe, 1930. № 1/63. S. 29.
94. Przemyski K. W sprawie muzeów powiatowych. *Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Wołyńskiego*. Równe, 1929. № 11/62. S. 374—376.
95. Muzeum gospodarcze Wołynia. *Gromada Wołyńska*. Łuck, 1936. № 1—3. S. 18.
96. Muzeum Gospodarcze Wołynia w Równem. *Ziemia Wołyńska*. Łuck. Luty. 1939. № 6—7. Rok II. S. 103.
97. Czystowski J. Okolnik Kuratorium Okręgu Szkolnego Wołyńskiego z dnia 14 marca 1939 r. № O-5505/39 w sprawie Muzeum Gospodarczego Wołynia. *Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Wołyńskiego*. № 4/158. Równe, 1939. S. 103—104.
98. Hoffman J. Muzeum Gospodarcze. *Wołyń. Tygodnik społeczny, polityczny i gospodarczy*. Łuck, 1934. № 38 (194). S. 2.
99. Hoffman J. Muzeum Gospodarcze w Równem. *Wołyń. Tygodnik społeczny, polityczny i gospodarczy*. Łuck, 1934. № 49 (205). S. 2.
100. Hoffman J. *Przewodnik po Wołyniu*. Nasza Drukarnia. Związek polskich towarzystw turystycznych. Warszawa, 1938. T. 2. 68 s.
101. Hoffman J. Kwestjonariusz w sprawie pasterstwa. *Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Wołyńskiego*. Równe, 1931. № 0/83. S. 299—300.
102. Rewski Z. Jakób Hoffman. *Przewodnik po Wołyniu*. *Ziemia Wołyńska*. Łuck. Luty. 1938. № 6—7. Rok I. S. 100—103.
103. Hoffman J. W sprawie recenzji. Listy do redakcji. *Ziemia Wołyńska*. Łuck. Luty. 1938. № 8—9. Rok I. S. 121—122.
104. Hoffman J. Rzut oka na dzieje miasta Równego (Dokonczenie). *Wiadomości Wołyńskie*. Równe, 1930. № 4. S. 2—3.
105. Hoffman J. Listy syberyjskie. I. *Wołyń. Tygodnik społeczny, polityczny i gospodarczy*. Łuck, 1933. № 12. S. 2—3; № 13. S. 2—3; № 14. S. 2—3; № 15. S. 2—3.
106. Hoffman J. Powstanie 1863 i 1864 roku na Wołyniu. *Wołyń. Tygodnik społeczny, polityczny i gospodarczy*. Łuck, 1933. № 5. S. 4—5.
107. Hoffman J. Zamiast artykułu o bojach 1863 na Wołyniu. *Wołyń. Tygodnik społeczny, polityczny i gospodarczy*. Łuck, 1939. № 4. S. 4.
108. Hoffman J. Ruch Wydawniczy. *Znicz*. Rok II. № 2. Łuck, 1935. S. 30—31.
109. Hoffman J. Powstanie 1863 i 1864 roku na Wołyniu. I. *Wołyń. Tygodnik społeczny, polityczny i gospodarczy*. Łuck, 1933. № 4. S. 2—3.
110. Hoffman J. Nieco o Wołyniu w jednym z podręczników szkolnych. *Wołyń. Tygodnik społeczny, polityczny i gospodarczy*. Łuck, 1933. № 38. S. 2—3.
111. Hoffman J. Złota księga pamiętnikarstwa Wołyńskiego. *Wołyń. Tygodnik społeczny, polityczny i gospodarczy*. Łuck, 1933. № 45. S. 5.

REFERENCES

- Kind-Voytiuk, N. (2019). Sources for studying the history and preservation of monuments in Volyn in the 1920s and 1930s. *Local history*, 4, 134—142. Retrieved from: 15-Kind.pdf (access date 03.06.2024) [in Ukrainian].
- Vytkalov, V. (2011). Cultural and artistic practice of the Volyn region in archival documents and materials: a retrospective analysis. *Bulletin of the Mariupol State University. Series: Philosophy, cultural studies, sociology* (Issue 1, pp. 26—33). Mariupol. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/kulturno-hudozhestvennaya-praktika-volynskogo-kraya-v-arhivnyh-dokumentah-i-materialah-retrospektivnyy-analiz-1/viewer> (access date 03/06/2024) [in Ukrainian].
- Dobrochynska, V. (2000). Periodicals of the Volyn Voivodeship in the interwar period (1921—1939). *Scientific Bulletin of Lesia Ukrainka State University: Series: Historical Sciences*, 3, 86—89. Lutsk [in Ukrainian].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 1. Autobiography of Hoffman Yakub. November 20. 1928 — September 5, 1935 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 2. A copy of the registration card of Lieutenant Hoffman Yakub. September 20, 1921 — September 30, 1926 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 3. Hoffman Yakub's recollection of his period in the army in 1915—1916 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 5. The satirical bulletin «Skzhidelko», published under the editorship of Hoffman Yakub during his stay in the first regiment of the legions [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 33. Correspondence with the Trusteeship of the Volyn School District on the appointment of Hoffman Yadviga to the position of teacher at the State Gymnasium in Rivne and personal documents on education, certificates and more. August 30, 1922 — January 20, 1939 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 30. Report on the activities of the Humanitarian Commission for 1935—1937. 1935—1937 [in Polish].

- SARR. F. 160. Op. 1. File 77. Report of the delegate of the State Archaeological Museum in Warsaw, Hoffman Yakub, on the excavations carried out in Zaborol and Nowy Mylsk in Volyn and correspondence with the museum. October 8, 1924 — October 26, 1932 [in Polish].
- SARR. F. 160, Op. 1. File 79. Reports on excavations carried out in Gorohovsky Povet and bibliography on the archeology of Volyn Voivodeship. September 16, 1928 — January 23, 1929 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 15. Verbatim records of Hoffman Yakub's speeches in the Sejm in 1937—1938. February 16, 1937 — February 18, 1938 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 17. Charter of the discussion club of ambassadors and senators, draft charter of the parliamentary cultural and educational group of ambassadors and senators and minutes of the general meeting and meetings of the parliamentary group. November 14, 1935 — January 18, 1938 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 20. A draft law on the official status of teachers of schools supported by unions of territorial self-governments, presented to the Sejm by Ambassador Hoffman Yakub. March 16, 1936 — March 16, 1936 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 69. Draft charter of the Volyn Scientific Institute at the Kremenets Lyceum; correspondence on the organization of the scientific section of the committee for the affairs of the gentry in eastern Poland and on other issues. January 3, 1938 — December 21, 1938 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 83. Charter of the society «The confluence of Polish thought is more political in Volyn». May 16, 1936 — October 3, 1936 [in Polish].
- SARR. F. 184. Op. 1. File 3. Correspondence with the editors of the magazine «Illustration for school» and others on issues of history and local history of Volyn. September 6, 1928 — March 30, 1938 [in Polish].
- SAVR. F. 46. Op. 2. File 1037 a. 1932. Report of the Local History Association for March 1932 [in Polish].
- SARR. F. 184. Op. 1. File 30. Minutes of meetings and conferences. Reports on the activities of primary organizations. Letter to the Chairman of the Council of Ministers on the state of public education in the eastern voivodeships. December 3, 1933 — December 17, 1934 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 26. A project for organizing a circle to improve the cultural level of the village, a program for the circle's activities. January 10, 1936 — December 29, 1937 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 27. Program of general education courses in Lutsk [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 35. Hoffman's manuscript on the history of Rivne [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 41. Historical information about Volyn [in Polish].
- SAVR. F. 46. Op. 5. File 664. 1932. Data on archaeological exhibits excavated from the former Orthodox cemetery in Grudka in Volyn. December 6, 1933 — December 3, 1935 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 45. Questionnaires about natural attractions and folk customs in Volyn, collected to compile a monograph of the Volyn Voivodeship and answers to them. February 8, 1933 — February 8, 1933 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 47. Copies of answers to the questionnaire about ritual bread and bakery products, sent from Gorohov Dymnych N. [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 46. Questionnaire for collecting geographical names on the territory of the Volyn Voivodeship for compiling a monograph of history and answers to them. June 17, 1929 — May 31, 1931 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 36. Drafts of manuscripts by Hoffman Yakub on the history of the town of Olyki and others. 1916—1937 [in Polish].
- SARR. F. 184. Op. 1. File 54. Correspondence with members of the union for collecting information about folk art and rituals in Volyn. February 5, 1938 — March 24, 1938 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 24. The program of the legal course organized by the main directorate of the union of Polish teachers and correspondence about the publication of «Chronicles of Polish families of Podolia, Volyn and Ukraine» and on other issues. January 6, 1934 — December 29, 1935 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 70. Plan of lectures on the history of Volyn, Volyn Society of Friends of Science [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 72. Correspondence with the Volyn «Society of Friends of Science» and printing houses about the publication of the Chronicle of the Polish noble families of Podolia, Volyn and Ukraine. December 14, 1939 — April 24, 1939 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 75. Internal charter of the Museum and Library Commission of the «Volyn Society of Friends of Science» and minutes of the meeting of the scientific council of the commission. February 28, 1935 — June 4, 1935 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 29. Extract from newspapers regarding the publication of the book «Rochnik Volynsky» by the Volyn District Administration of the Union of Primary Schools. June 30, 1930 — June 30, 1931 [in Polish].
- SARR. F. 184, Op. 1. File 23. Lists of institutions in Poland and abroad of subscribers of «Rochnik Volynsky». November 9, 1933 — August 19, 1934 [in Polish].
- SARR. F. 184, Op. 1. File 56. Lists of teachers, union members, subscribers of Rochnik Volynsky. February 19, 1938 — September 4, 1938 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 48. List of foreign printed publications necessary for use in compiling a bibliography about Volyn. October 31, 1938 — November 13, 1938 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 74. Minutes of the meeting of the Humanitarian Commission of the Volyn Scientific Institute on the compilation of a bibliography of Volyn [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 66. Minutes of the meeting on the organization of the Volyn Committee of the Polish Biographical Dictionary. February 13, 1932 [in Polish].

- SARR. F. 160. Op. 1. File 67. Charter of the Volyn Local Committee of the Polish Biographical Dictionary and correspondence with the editors about the list of persons whose biographies will be included in the dictionary. September 7, 1934 — December 13, 1934 [in Polish].
- SARR. F. 202. Op. 1. File 1. Copies of minutes of meetings of the board of the Polish Biographical Dictionary, the presidium of the Volyn Committee, etc. October 24, 1931 — October 3, 1932 [in Polish].
- SARR. F. 202. Op. 1. File 2. Correspondence with the editors of the dictionary and private individuals about the collection of historical materials about Volyn for the biographical dictionary. April 17, 1931 — October 26, 1934 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 6. Letters addressed to Hoffman Yakub and his replies. January 30, 1933 — July 31, 1933 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 10. Letters addressed to Hoffman Yakub and replies to them. January 29, 1932 — August 23, 1932 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 11. Letters addressed to Hoffman Yakub and replies to them. April 22, 1925 — February 9, 1939 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 71. Correspondence with the trustee of the Kremenets Lyceum, with the library of the Polish Academy of Arts and with the Volyn «Society of Friends of Science» about holding meetings on the publication of J. Fiyalka's work «On the beginnings of the bishoprics of Vladimir and Chelm» and carrying out work on collecting materials on the bibliography of Volyn. February 6, 1938 — August 7, 1939 [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 34. Hoffman's manuscript on the genealogy of the Ostroh princes [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 38. Materials for the collection about the genealogy of Polish noble families. (Genealogy of the Vishnevetsky family) [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 39. Materials for the chronicle of Polish noble families in Volyn [in Polish].
- SARR. F. 160. Op. 1. File 40. Materials for the chronicle of Polish noble families in Volyn [in Polish].
- (1930). *Rochnik Volynsky* (Vol. 1). Rivne: Published by the Volyn District Board of the Polish Primary School Teachers' Association [in Polish].
- (1931). *Rochnik Volynsky* (Vol. 2). Rivne [in Polish].
- (1934). *Rochnik Volynsky* (Vol. 3). Rivne [in Polish].
- (1935). *Rochnik Volynsky* (Vol. 4). Rivne [in Polish].
- (1937). *Rochnik Volynsky* (Vol. 5—6). Rivne [in Polish].
- (1938). *Rochnik Volynsky* (Vol. 7). Rivne [in Polish].
- (1939). *Rochnik Volynsky* (Vol. 8). Rivne [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1931). Volyn in the fight of 1831. Yakub Hoffman. *Rochnik Volynsky* (Vol. 2, pp. 149—192). Rivne [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1931). Fights for Pilsudski's redoubt: a fragment from the history of the 2nd platoon of the 4th company of the 6th battalion of Joseph Pilsudski's First Brigade. Yakub Hoffman. *Rochnik Volynsky* (Vol. 2, pp. 321—370). Rivne [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1933). Files of the Ostrog parish church from 1622. *Rochnik Volynsky* (Vol. 3, pp. 192—214). Rivne [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1933). Book of general visits of the school oo. Piarists in Dąbrowica from 1782—1804. *Rochnik Volynsky* (Vol. 3, pp. 261—296). Rivne [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1935). Book of visits to the parish church in Ptycha, Dubno district. *Rochnik Volynsky* (Vol. 4, pp. 157—176). Rivne [in Polish].
- Bobkovski, A. (1930). The breakdown of a peasant family in Volyn and inheritance customs. *Rochnik Volynsky* (Vol. 1, pp. 126—137). Rivne [in Polish].
- Dymnych, N. (1930). Folk rituals and beliefs during Christmas. *Rochnik Volynsky* (Vol. 1, pp. 94—106). Rivne [in Polish].
- Dymnych, N. (1931). Rituals and beliefs during Easter. *Rochnik Volynsky* (Vol. 2, pp. 456—460). Rivne [in Polish].
- Dymnych, N. (1934). Feast of «Ivana Kupaula» in Volyn. *Rochnik Volynsky* (Vol. 3, pp. 435—442). Rivne [in Polish].
- Filipovich, K. (1938). Wedding bread in the Lubomel district. *Rochnik Volynsky* (Vol. 7, pp. 311—332). Rivne [in Polish].
- Dvorakovski, St. (1939). Wedding rituals in Niemowiche. *Rochnik Volynsky* (Vol. 8, pp. 280—303). Rivne [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1931). Bibliography of Volyn. *Rochnik Volynsky, 1—249* (Vol. 2, pp. 494—555). Rivne [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1934). Bibliography of Volyn. *Rochnik Volynsky, 250—447* (Vol. 3, pp. 551—640). Rivne [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1935). Bibliography of Volyn. *Rochnik Volynsky, 448—568* (Vol. 4, pp. 257—336). Rivne [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1937). Bibliography of Volyn. *Rochnik Volynsky, 569—815* (Vol. 5—6, pp. 408—521). Rivne [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1939). Bibliography of Volyn. *Rochnik Volynsky, 1016—1407* (Vol. 8, pp. 333—475). Rivne [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1936). *Volyn Voivodeship*. Calendar of the Eastern Lands. Warsaw [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1925). *Lutsk and its monuments*. Board of Trustees of the Volyn School District. Bible Out-of-School Education (Zesh. 1, p. 18). Rivne [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1936, 1937). *Domanski Bogdan. Luboml district*. Monographic sketch. *Yearbook of social and economic history* (Vol. VI). Luboml; Lviv [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1936). *Romanowski Tadeush. Kovel and Kovel district. A short historical and geographical overview*. Kovel [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1933). *Monograph of the Lutsk district*. Lutsk: B. v. [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1930). Folk costumes in Volyn. *Correspondence course in theater, 8, 259—265* [in Polish].

- Hoffman, Ya. (1932). Scientific work in Volyn. *Nauka Polska* (Vol. XVI, pp. 71—74). Warsaw [in Polish].
- Hoffman, J. (1934). Something or other about Rochnik Volynsky. *Volyn. Social, political and economic weekly*, 2 (54), 2—3; 3 (55), 2—3 [in Polish].
- (1933). Report on the activities of the board of the Volyn district of the Polish teachers' union for 1932. Rivne [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1930). Volynian Easter eggs. *Rochnik Volynsky* (Vol. 1, pp. 138—159). Rivne [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1934). Folk Art in Volyn. *Volyn. Social, political and economic weekly*, 37 (89), 3 [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1934). Volyn in the Polish Biographical Dictionary. *Volyn. Social, political and economic weekly*, 7 (59), 1 [in Polish].
- MP, J. (1938). Hoffman among the legionnaires in Vlodymeri. *Volyn. Social, political and economic weekly*, 15 (276), 2 [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1932). Political history of Volyn until the partition of the Polish-Lithuanian Commonwealth. *Echo Volynian*, 45, 2; 46, 2; 47, 2 [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1933). Polish culture in the Eastern Borderlands. *Volyn. Social, political and economic weekly*, 44, 2 [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1930). Report on the Volynian Regional Course organized by the Volynian Commission of the Main Board of the ZPNSP, subsidized by MWRiOP, the Volynian Regional Committee, the District Departments of the Regional Assembly in Kovel and Kremenets and the City Hall of Kovel. *Polish Out-of-School Education*, 1, 45—54 [in Polish].
- (1929). Report on a four-week social and educational course in Lutsk in 1929. *Polish Out-of-School Education*, 6, 308—318 [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1930). Response to a survey on the needs and upcoming tasks of the regional museology. *Zemia*, 18, 311—312. Warsaw [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1930). Regarding district museums. *Official Journal of the Board of the Volyn School District*, 1/63, 11—23 [in Polish].
- Pshemyski, K. (1930). In response to Mr. Ya. Hoffman. *Official Journal of the Board of the Volyn School District*, 1/63, 29 [in Polish].
- Pshemyski, K. (1929). Regarding district museums. *Official Journal of the Board of the Volyn School District*, 11/62, 374—376 [in Polish].
- (1936). Economic museum of Volyn. *Volynian Gromada*, 1—3, 18 [in Polish].
- (1939, february). Economic Museum of Volyn in Rivne. *Volynian Land*, 6—7, 103 [in Polish].
- Chystovski, J. (1939). Circular of the Board of the Volyn School District of March 14, 1939 № O-5505/39 regarding the Volyn Economic Museum. *Official Journal of the Board of the Volyn School District*, 4/158, 103—104 [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1934). Economic Museum. *Volyn. Social, political and economic weekly*, 38 (194), 2 [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1934). Economic Museum in Rivne. *Volyn. Social, political and economic weekly*, 49 (205), 2 [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1938). *Guide to Volyn* (Vol. 2). Our printing house. Association of Polish tourist companies. Warsaw [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1931). Questionnaire on pastoralism. *Official Journal of the Board of the Volyn School District*, 10/83, 299—300 [in Polish].
- Revski, Z. (february, 1938). Yakub Hoffman. Guide to Volyn. *Volyn Land*, 6—7, 100—103 [in Polish].
- Hoffman, Ya. (february, 1938). Regarding the review. Letters to the editor. *Volyn Land*, 8—9, 121—122 [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1930). A look at the history of the city of Rivne (Completion). *News Volynsky*, 4, 2—3 [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1933). Siberian letters. *Volyn. Social, political and economic weekly*, 12, 2—3; 13, 2—3; 14, 2—3; 15, 2—3 [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1933). Uprising of 1863 and 1864 in Volyn. *Volyn. Social, political and economic weekly*, 5, 4—5 [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1939). Instead of an article about the 1863 battles in Volyn. *Volyn. Social, political and economic weekly*, 4, 4 [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1935). Publishing Movement. *Snitch*, 2, 30—31 [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1933). Uprising of 1863 and 1864 in Volyn. *Volyn. Social, political and economic weekly* 4, 2—3 [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1933). A little about Volyn in one of the school textbooks. *Volyn. Social, political and economic weekly*, 38, 2—3 [in Polish].
- Hoffman, Ya. (1933). The Golden Book of Volynian Diaries. *Volyn. Social, political and economic weekly*, 45, 5 [in Polish].